

ՈՐԲԻԿԸ

Ճիշտ է, հայրիկ, որ երբեք մայրիկ չեմ ունեցել ես:

Եւ մանուկը պատասխանի սպասելով, պահ մի դադրեց: Պատահելու իւր փոքրիկ, արճճից թափած, զինուորները: Այսպիսի ծանր հարց շօշափելու գիտակցութիւնը, մի առեղծուած, որ վեր էր իւր հասակի խնդիրների շարքից, ուրեմն և արգելուած՝ իւր համար, խորին կանխահաս վիշտ էին դրոշմում նորա մանկական, կապոյտ, սիրուն աչիկների մէջ:

Հայրը զարմացած այդ անսպասելի հարցից, ձեռքին եղած թերթը ճմռթկել սկսեց, դադարեց կարդալուց, մնաց լուռ անխօս, իւր ներսը յուզող հակասական զգացումներին մատնուած, ինչպէս լճի մէջ ձգուած մի քար, երիտայի հարցը շարժեց նորա ներսը եղած զգացումները, հետզհետէ ընդլայնելով իւր սրտի խորքում թաքնուած յոյզերի շրջանը, իւր անախորժ յիշողութիւնների ամբողջ տիղմը:

— Ինչպէ՞ս չէ, սիրելիս. մայրիկ ունեցել ես: Բայց, դժբաղդաբար, հինգ տարի է, ինչ մեռել է...

Ա՛, հէ, այդ պատուազուրկ արարածը չէր սեռել: Նա ապրում էր: Եւ ապրում էր իւր մոլի կեանքն ու գայթակղելի տարաքները արար աշխարհին ցոյց տալով: Դեռ անցեալ շաբաթ էր, որ յանկարծ պատահեց նորան Բուլոնի անտառում, անհոգ մեղկութեամբ ձգուած կառքի բարձերի վրայ, աչք ծակող արդ ու զարդով, որ ամենքի ուշադրութիւնն էր գրաւում. նորա շարժումներն այն սիրազրգիւ շնչերն ունէին, նորա շրթերի վրայ այն կէս-ժպտուն սուր, խայթող փայտն էր խաղում, որ ոչ մի պատուաւոր կնոջ վրայ չէք նշմարել:

Կատաղի քինախնդրութեամբ լի, այդ անախկալ հանդիպումից, նա կշռեց այն սիրաբուրբոք կենսունակութեան չափը որ հինգ տարուայ անջատումը դեռ չէր կարողացել մեռցնել իւր մէջ: Օ՛, շատ քիչ կին կարող էր պարծենալ, թէ պաշտուել է որեւէ տղամարդից, ինչպէս իւր Հանրիէտտը:

Գլխի ցաւը բռնած, քունքերը ափերի մէջ առած, արմուռնկ-

ները կռթնեց լուսամուտին: Այնտեղ՝ վարը, փողոցում և մայթերի վրա, մարդկային կրկին հոսանք էր եռում, հոսում քաղաքի կենդրոնից դեպի Բելվիլի սիրուն բարձունքը: Բայց նա ոչինչ չէր նկատում, բացի իւր մոայլմտքերի անվերջ շարքից:

Յիշողութիւնը եռում էր նորա մէջ. ահա համեստ կարուհու ալծուփ ստուերադէմը, դեղձան մազերով, ծաւ աչքերով, ջուլթակի ձայնի հոգու խորքը թափանցող անուշ ելէջով: Արդեօք ինչպիսի սիրօշարակի հրապոյրներով էր կարողացել գրաւել իրեն մինչ այն աստիճան, որ կարծում էր թէ երջանկութեան և երազուն յափշտակութեան գանձերից ամենաթանգագինն էր ձեռք բերում:

Սակայն ամենքն էին զգուշացնում նորան հեռու կենալ նորանից, աչքի առաջ ունենալով բազմաթիւ խօսք ու զրոյց, անպատշաճ արարքներ, մանաւանդ նորա թոթոշիկ մանչը, որ ձով գիտէ որտեղից էր ժառանգել և որին դեռ սնուցանում էր ուրիշ դայեակի մօտ:

Բայց կիրքը կոյր է միշտ: Հանրիէտտի մի լացը նորան աւելի համոզեցին, քան հազարաւոր խոհեմ ազդարարութիւններ և կատարեալ հաւատով ընդունեց այն պատիւ հէքիաթն ու շինծու պատմութիւնը, որ երիտասարդ սիրունկեկը լցրեց նորա ականջները: Ամուսնութիւն կատարուեցաւ, բայց օրէնքի խստութիւնը արգելք եղաւ որդեգրելու և օրինական դարձնելու այդ անզարմ զաւակը: Բայց նա չկամեցաւ, որ անհրաժեշտութեան ծանրութիւնն զգայ այդ փոքրիկը: Դայեակից զատութեան ծանրութիւնն զգայ այդ փոքրիկը: Դայեակից վերցրեց, իւր օջախն առաւ և օրէօր, որչափ աւելի էր նշմարում փոքրիկի և մօր մէջ եղած նմանութիւնն, այնքան աւելի էր կապւում նրան:

Իբրեւ երախտագիտութեան արտայայտութիւն այդ մեծահոգութեան դէմ, տիկին Շալվէն մի գեղեցիկ առաւօտ չքացաւ ամուսնական յարկի տակից առանց որևէ պատճառաբանութեան, իբրեւ առհաւատչեայ թողնելով իւր համար ծանրութիւն եղող մանկիկը: Ամուսնութիւնը միայն վեց ամիս էր տևել...

Շալվէի մարմնով մի սարսուռ անցաւ: Տանջող անձկութիւնը ճնշում էր նորա յաղթ ուսերը: Չնայելով յուլիսեան տաքուկ երեկոյին, կարծես սառը, մինչև ոսկրների ծուծը թափանցող ձեան տարափի տակ էր կանգնած, որ անդադար մաղւում էր նորա գլխին:

Լուսամուտի փեղկը գոցեց և սկսեց դիտել բաց-նաձակները ալբոմը դիտող շիկահեր փոքրիկին:

Խեղճ մանչուկ: Ի՜նչ մեղք ունէր, որ այդ ամօթը իւր անմեղ ուսերի վրայ էր կրում:

Բարեկամները խորհուրդ էին տուել ազատուել նորանից, — ընկեցիկներին խղճուկ հօտը ստուարացնող բանակն ուղարկել, Բայց նա մերժել էր, զգացուած շնորհալի երեխայի վարմունքից և սիրում էր յանձին նորա, առանց ինքն իրեն իսկ խոստովանելու, անյայտացածին ու նորա պատկերը:

Ամեն բարի դործ, անշուշտ, երախտագիտութեան կարժանանայ, ուստի և «կացինը կոտրելուց յետոյ կոթն էլ դէն չձգեց». փոքրիկ մանուկին պահեց իւր ձօտ, Իւր լքուած կեանքն այսուհետեւ մի նպատակ ունէր, — կրթել փոքրիկ Ստեփանին մինչև այն օրը, երբ նա կը կարողանար իւր գլխի ճարը տեսնել, կամենում էր նորան ազնիւ ու շիտակ արհեստաւոր դարձնել, ինչպէս իրեն որդեգրող հայրն էր:

Բայց իրագործելիք նպատակը դժուար էր, իւր արհեստը ոչ աւելորդ ժամանակ և ոչ էլ սպասուհի ունենալու դիւրութիւն էր տալիս: Ստիպուած էր անձամբ հոգ տանել տան տընտեսութեան անախորժ պարտաւորութեան, զբաղուել ուտելիքի ընտրութեամբ և պատրաստելով, ուստի և ջնայելով իւր բոլոր ջանքերին՝ իւր ձախլիկ հոգատարութիւնն ու քնքշանքը չէին կարողանում մօրը յատուկ խնամատարութեան պակասը լըրացնել:

Բայց, փառք Աստուծոյ, աշխարհիս երեսին բարեսիրտ մարդիկ դեռ գոյութիւն ունին: Ընկեր-հարևան, ծանօթ, նոյն իսկ պիտոյքները հայթայթողները, ամենքն իրար հետ մրցել էին ուզում իրենց սիրաշահութեամբ: Այժմ ամենադժուար հոգան արդէն քաշուած էր:

Ապագայում, երբ մանչուկը հասակաւոր մարդ կը դառնար, անշուշտ կ'կարողանար հասկանալ այդ անշահազրգիւ հոգածութիւնն, ջանադիր անձնադրութեան արժէքը և լքուած ու երեսից ձգուած հօր դեռ բոլորովին չգոցուած վշտի սպինները բուժել գիտննար:

Նուրբ կօշիկներին կռիչք, մետաքսեայ զգեստ խշխշոց լըսուեցաւ, ներսի զանգակի շեշտակի ձայնի հետ: Շալվէն տեղից վեր թռաւ: Դուռը բանալով, յետ-յետ գնալուակամայ մի շարժում արեց, աչքերը տրորեց, կարծես, վախենում էր, որ տեսածը երազ լինէր:

Հանրիէտտը... բայց իսկապէս Հանրիէտտն էր:

Եւ մինչդեռ նա ստուած, կանգնած էր միացել, շղային դողից յուզուած, տեսիլը հանգիստ տեղ բռնեց՝ նստելով: Սեղանի մի անկիւնում տեղաւորեց իւր ոսկէ ձեռքի կապոցը, փա-

կազմերով զարդարուն այցեւորների տուփը և մի քննական արգահատանքի հայեացք ձգեց իւր նախկին ընակարանի վրայ։

Հոգացող ձեռքի պակասն իսկոյն աչքի էր ընկնում աթոռների վրայ տիրող խառնուփնդորութեամբ։ օձիքն ընկած էր բարթու հացի կեղևի հետ, առանց լուսամփոփի ճրագը դրուած էր մի անկիւնում մխից սևացած ապակիով։ Զգացում էր, որ կանացի ձեռք չկայ տան մէջ։

— Արի, իմ փոքրիկ Ստեփանիկս, արի բարևիր ինձ։ Ինչպէս մեծացել ես դու։

Սկզբում բոլորովին շփոթուած երեխան, շուտով ընտելացաւ և մօտեցաւ սիրուն տիկնոջը, որ սկսեց գգուել նորա գանգուր, շիկահեր խոպոպիկները։

— Ոչ մի չափ չեմ տեսնում, չոր-չոր ասաց արհեստաւորը, որ Ստեփանիկը հաղորդակից լինի մեր գաղտնիքին։

Հանրիէտտը գլուխը կախեց։ Առանձնակի բաղադրեց իւր արաբքը, խոստովանեց իւր սխալը։ Բայց եթէ ինքը վատ էր վարուել, միթէ նա էլ մեղաւոր չէր, որ հեռատեսութիւն չէր ունեցել, միթէ արդուզարդի, վայելչութեան ծարաւ հագուած կապուած կարուհին ստեղծուած էր «սև-խանձող» դառնալու տան մէջ։ Իւր յետադէմ, խաւարամիտ գաղափարներով՝ նա մի հաստիկ, բարի աղջիկ պիտի առնէր, որ խոհանոցի պղնձեղէնի փայլիլուքով և կահկարասիքի մաքրութեամբ իւր գաղափարների արտայայտիչը կդառնար։

Մատաղահաս կինը խօսում էր հանգիստ ու մեղմ ձայնով բայց հեզնող, սուր շեշտով, ոչ մի յուզում, ոչ մի ապաշաւ չէր այլայլում նորա ձայնի միօրինակ յստակութիւնը։

Անցեալի յիշողութիւններից յետոյ՝ նա նանցաւ ներկայ դրութեան և յայտնեց, թէ շատ ուրախ է, որ զանազան արկածներից յետոյ, հանդիպել է իւր այժմեան առատաձեռն, մեծահոգի և իրենով յափշտակուած տարփածուին։ Նա, դժբաղդաբար, արդէն անցրել է առաջին երիտասարդութիւնը, բայց իւր մեծ հարստութիւնը ծածկում էր այդ թեթև պակասը։

Արդուզարդի խրցակից (trousse) մի փոքրիկ, սիրուն հայելի ջոկելով, Հանրիէտտը՝ ամեն երկու խօսքին տրորում էր շրթունքերին հաստ շերտով քսած կարմրափայլ սնդոյրը։ Մանուշակի, մեխակի և յաւաիկի բուրմունքը սենեակին էր բռնել։

Շալվէն, յուզուած ու վրդովուած, ընդհատեց այդ շաղակրատանքը։

— Վերջապէս, կարծում եմ, այստեղ չէք եկել ձեր անկարգ ընթացքի մանրամասնութիւնները պատմելու։

Այս քաղաքավարութիւնից հեռու ընդհատման առաջ, եկողն ստիպուած եղաւ իւր գալու շարժառիթը պարզելու իւր ազատութիւնը ձեռք բերելու ցանկութեամբ, նա կկամենար ապահարգանով «մկրատել» այնքան թեթևամտութեամբ կապած ամուսնութեան հանգոյցը և ամուսնալուծութիւն ստանալ. միայն երկիւղ էր կրում, որ Շալվէն քինախնդրութիւնից դժբաղդած, կդանդաղէր գործը արդարադատութեան յանձնելու: Այս ևս աւելացրեց, որ դատարանի վճռած արդարացի տուգանքի վճարումից յետոյ, իւր մօտ կառնէր իւր փոքրիկ Ստեփանիկին, որովհետեւ նրա հովանաւորը դառն վշտի յիշողութիւնն անցնել տալու համար անչափ ու անհաշիւ փաղաքշանք էր շոյալու մանկանը:

Մի յանկարծական, անտանելի վիշտ պատեց տխուր ամուսնուն: Ի՞նչ: Իւր վերջին մխիթարութիւնը, իւր միակ հաճոյքը պէտք է խուլէր նորա ձեռքից: Այդ վատշուէր արարածը, որի դաւաճանութիւնը խաւարել, դառնացրել էր իւր կեանքը, ուզում էր իւր չարամտութիւնը մինչև ծայրը հասցնել:

Մի վերջին ճիգ թափեց հանգիստ, անխռով մնալու համար:

— Զեզնից ոչինչ չեմ պահանջում, բացի այն, որ բոլորովին մոռանաք ինձ: Պահեցէք ձեր դրամն ու տուգանքի հատուցումը ձեզ համար, իսկ երեխային ինձ թողեցէ՛ք: Նորան որդեգրել եմ, նա իմս է և վաճ նորան ով կփորձէ մօտենալ նորան:

— Բայց, սիրելիս, չէ՞ որ դուք ոչ մի իրաւունք չունիք նորա վրայ: Նա չէ կրում ձեր անունը, և օրէնքի առաջ դուք նորա համար բոլորովին օտար մէկն էք:

Բարկութիւնից ինքն իրեն կորցրած, ելաւ, դուռը բաց արեց և Հանրիէտտին սանդուղտների վրայ շարտեց:

— Դժբաղ, կորիր այստեղից... անզգամ կին, ցոփութեան գին ոսկովդ: Եւ եթէ ես ոչինչ եմ մանչուկի համար, ես, որ «փափա» եմ տուել նորան, մեծացրել, որ հինգ տարուց վեր փայփայոււմ-զգոււմ եմ, դու ես այժմ տէր դառնում նորան, որին հին, կեղտոտ շորի կապոցի պէս մոռացար թողիր կորար, առանց ըոպէ իսկ մտածելու նորա ապագայի վերաբերմամբ: Այժմ, երբ մաքուր հագուած-կապուած մեծացրել եմ, բոլորովին արգելում եմ քեզ քո անմաքուր հաղորդակցութեամբ կեղտոտել նորան, թարմ, անմեղ այտերի վրայ քո կարմրադեղով ապականուած և դեռ արատաւոր համբոյրներից չցամբած շրթունքներդ դրոշմել:

Մարդը առեղծուածի ժպիտ շարժեց շուրթերին:

— Տեսնե՞նք... դեռ ևս ժամանակ ունի՞ք գործը կարգաւորելու: Կամենձե՞մ էք երեսային մօրը յանձնել, թէ ոչ:

— Ամենեւին:

— Բարի... Այժմ կհաստատենք դատարան չգալը:

Շալվէն ապշած մնաց, երբ լսեց, որ ինքը դատապարտուած է «դատազանցութեան»՝ դատարան չգալու համար:

Դատարանի դրոշմաւոր թղթերը դիզուեցան նորա մօտ, բայց նա դեռ ըմբռնել չէր կարողանում, թէ ինչպէս է լինում որ արդարադատութեան ձեռքը հէնց անմեղները վրայ է ծանրանում:

Նւ երբ վերջ ի վերջոյ կամեցաւ խորհրդակցել դատաւորութեան բոլոր քաշկուտութիւններին տեղեակ մէկի հետ, բողոքի պայմանաժամն արդէն անցած և դատարանի վճիռը գործադրելու ժամանակն էր հասած:

Շալվէն տուն դարձաւ բոլորովին խենթացած կատաղութիւնից: Նա կորցրեց իւր բոլոր հաւատը դէպի մարդիկ, դէպի արդարութիւն, դէպի Աստուած, որովհետեւ այսպիսի ակներե անիրաւութիւն էր կատարոււմ օր ցերեկով:

Բայց և անպէս նա հակառակութիւն չցոյց տուեց, — այնքան խոր էր արմատացած իւր մէջ դէպ իշխանութեան ներկայացուցիչն ունեցած յարգանքը, — այն չորս պաշտօնական ըզգեստ կրող անհատներին, — որոնցից մէկը հրճուած էր իւր եռազոյն երիզով, — որոնք մի բարի առաւօտ եկան երեսային տանելու:

Նա բաւականացաւ միայն նոցա պաղատելով այնպիսի մի ձայնով, որ դահճին իսկ կարող էր յուզել:

Կան պարտաւորութիւններ, որոնց կատարելը շատ ծանր է: Ոստիկանական պաշտօնեան գլուխը մի կողմ դարձրեց և սկսեց շղաձգօրէն ընչացքները կրծոտել:

Երեսան արցունք աչքերին իւր պաղատանքն էր միացրել խնամակալի աղաչանքներին: Ընկեր-հարևան, անցորդ-հետաքրքիրներ ժողովուած այդ աղմուկի վրայ, խիստ անհաճոյ մակդիրներ էին թափում արդարադատութեան վրէժխնդրութիւն գործադրող պաշտօնեաների գլխին:

— Վերջացնե՞ք, ասաց աւագ պաշտօնակալը:

Կցորդներից մէկը գրկեց կանչւումող մանչուկին: Փողոցի մայթի առաջ կանգնած էր մի փակ կառք: Դռնակի վարագոյրները մէկը յետ քաշուեցաւ, դռնակը բացուեցաւ և յաղթանակի ժպիտը շրթունքներին Հանրիէտը վազեց դէպի երեսան:

Աչքերն արեւն կոխած, կատաղի երէի նման, Շալվէն շտկուեցաւ: Անակնկալ մի ոստիւնով յարձակուեցաւ առաջ վազող կնոջ վրայ և նորա ձիւնափայլ պարանոցը իւր ուժեղ մատներէ սեղմակի մէջ առաւ: Կարմրորակ, մանիշակագոյնի փոխուող, սևացող, լեզուն անպէտք շորի կտորի պէս կախ ընկած, աչքերի զարհուրելի բերբը դուրս ցայտող, դնդերող մի դէմք պատկերացաւ... Տասը հոգի շրջապատել էին աշխատելով զոհին ազատել, բայց անօգուտ, ուժեղ հարուածներ էին, որ տեղում էին կատաղած հսկայի վրայ: Բայց նա, շներով շըրջապատուած վարաղի պէս, բանի տեղ չէր դնում այդ ամենը և մարդկային վնասուած մարմիններ էին, որ գլորւում էին սալարկի վրայ:

Եւ երբ վերջապէս կարողացան յաղթահարել խելակորոյս կատաղածին, Հանրիէտտի գլուխը ինչպէս Թառամած ցողունի վրայ եղած ծաղիկ, կախ ընկաւ ջարդուած կռճիկների վրայ: Մպասող փակ կառքը ոստիկանատուն տարաւ անշնչացած դիակը: Մարդասպանը հլուհնազանդ թողեց, որ ոստիկանական պաշտօնեաները իրեն տանեն, ուր որ ուզում էին: Խընոնուած ամբոխը ցրուեցաւ:

Իրարանցման վայրում մնաց միայն մոռցուած, շիկահեր, սիրտ կտրտող հեծկտանքով դառն արցունք թափող, այդ րոպէից որը մնացած մի մանուկ...

Ֆր. Թ. Տ. Վ.